

Amerikos lietuvių tautinės sąjungos įkūrimas 1949 metais: JAV lietuvių tautininkų organizacijų suvienijimas

Dr. Juozas Skirius

Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos institutas, S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas
El. p. juozas.skirius@vdu.lt

Anotacija. JAV lietuviai tautininkai, 1941 m. pasitraukę iš bendros JAV lietuvių politinės organizacijos Amerikos lietuvių tarybos, pradėjo savarankišką politinę veiklą kovodami dėl Lietuvos nepriklausomybės. Įkūrė savo organizacijas: 1941 m. – Lietuvai vaduoti sąjungą, prie kurios buvo įkurta *American Friends of Lithuania*, 1943 m. – Amerikos lietuvių tautininkų centras, 1944 m. – Amerikos lietuvių misiją. 1946–1947 m. susilpnėjęs tautininkų judėjimas ir nuolatinis išeivijos bei Europos lietuvių reiškiamas noras matyti JAV lietuvių politinės veiklos vienybę, vertė tautininkus keisti savo poziciją. 1947 m. prasidėjo JAV lietuvių tautininkų vadų derybos su ALT vadovybe dėl tautininkų sugrįžimo į ALT, su sąlygomis: a) susijungti tautininkų organizacijoms ir b) atskirai nebevykdyti politinės veiklos. 1948–1949 m., praktiškai metus, vyko nelengvas tautinių organizacijų reorganizacijos darbas, kuris baigėsi bendru Seimu, vykusiu 1949 m. gegužės 21–22 d., kuomet buvo įkurta bendra tautininkų organizacija – Amerikos lietuvių tautinė sąjunga. Daugiausia nuveikė tautininkų lyderiai Antanas Olis, Pijus J. Žiūris, Juozas Bačiūnas, Kazys Karpis, Vincas Rastenis, Albinas S. Trečiokas, Juozas Ginkus ir kt. Tautininkų atstovai įėjo į ALT kaip ketvirtoji dalis šalia katalikų, socialistų ir sandariečių. ALTS pagal savo programą įsipareigojo plačiai vykdyti lietuvybės stiprinimo išeivijoje darbą, o ALT sudėtyje – dalyvauti Lietuvos laisvinimo veikloje. JAV lietuvių istorijoje šie klausimai giliau netyrinėti, nors šaltinių yra pakankamai.

Esminiai žodžiai: JAV lietuviai tautininkai, Amerikos lietuvių taryba, Amerikos lietuvių tautinė sąjunga, Seimas, išeivija, Lietuvai vaduoti sąjunga, Niujorkas, Antanas A. Olis, Pijus J. Žiūris, Dirva, Vienybė.

Abstract. In 1941, Lithuanian nationalists in the USA, having withdrawn from the common political organization of Lithuanian Americans, the American Lithuanian Council (ALC), began independent political activities in the struggle for Lithuania's independence. They established their own organizations: in 1941, the Union for the Liberation of Lithuania, to which the American Friends of Lithuania was affiliated, in 1943, the American Lithuanian Nationalist Center, and in 1944, the American Lithuanian Mission. The nationalist movement weakened in 1946–1947, and the constant desire for unity in political activities among the Lithuanian diaspora in the USA and Europe compelled the nationalists to change their positions. In 1947, negotiations began between the leaders of the Lithuanian nationalists in the USA and the ALC leadership regarding the nationalists' return to ALC, with conditions: a) the merging of nationalist organizations and b) the cessation of separate political activities. In 1948–1949, the reorganization of nationalist organizations took place over the course of almost a year, culminating in a joint Congress held on May 21–22, 1949, when a unified nationalist organization, the American Lithuanian National Union (ALNU), was established. Key contributions were made by nationalist leaders: Antanas Olis, Pijus J. Žiūris, Juozas Bačiūnas, Kazys Karpis, Vincas Rastenis, Albinas S. Trečiokas, Juozas Ginkus, and others. Nationalist representatives joined ALC as the fourth faction alongside Catholics, socialists, and moderates. The ALNU committed to broadly strengthening Lithuanian identity in the diaspora and, within ALC, participating in activities for the liberation of Lithuania. These issues have not yet been deeply studied in the history of Lithuanian Americans, despite there being ample sources.

Keywords: *Lithuanian nationalists in the USA, American Lithuanian Council, American Lithuanian National Union, Congress, diaspora, Union for the Liberation of Lithuania, New York, Antanas A. Olis, Pijus J. Žiūris, Dirva, Vienybė.*

Įvadas

Antrojo pasaulinio karo metais Lietuvą okupavus bolševikams, JAV lietuvių patriotinės organizacijos telkėsi į bendrą politinę organizaciją Amerikos lietuvių tarybą (toliau – ALT) 1940–1941 metais¹. Tačiau 1941 m. vasarą JAV lietuviai tautininkai atskilo nuo ALT, įkūrė savo politinę organizaciją Lietuvai vaduoti sąjungą (toliau – LVS) ir iki 1948 m. veikė savarankiškai. 1948 m. tautininkai sugrįžo į ALT, o 1949 m. tautininkų organizacijos susijungė į Amerikos lietuvių tautinę sąjungą (toliau – ALTS). Tautininkų, kaip ir kitų išeivijos srovių, veikimo vaidmuo yra svarbus, norint

---

¹ SKIRIUS, Juozas. JAV lietuvių ideologinių srovių suartėjimas 1940.06.15–10.15: Lietuvai gelbėti tarybos įkūrimas. *Istorija*, 2012, t. 87, Nr. 3, p. 25–38; SKIRIUS, Juozas. JAV lietuvių srovių telkimosi sunkumai ir prieštaravimai 1940.10.15–1941.05.15: nuo Lietuvai gelbėti tarybos iki Amerikos lietuvių tarybos. *Istorija*, 2013, t. 91, Nr. 3, p. 52–67.

geriau suprasti JAV lietuvių pastangas politiškai keliant Lietuvos nepriklausomybę ir veikiant tarp lietuvių išeivių.

Ilga laiką istorikų nedomino JAV lietuvių tautininkų veikla, o tuo labiau jų pastangos sujungti savo organizacijas į vieną, kas ir buvo padaryta 1949 m. Seime. Tiesa, bendresnio pobūdžio medžiaga Seimo klausimu pateikta pačių JAV lietuvių tautininkų parengtoje savo veiklos trumpoje istorijoje². Tuo tarpu garsioje dr. Antano Kučo redaguotoje *Amerikos lietuvių istorijoje* tautininkų veiklai tuo laikotarpiu skirta tik pusė puslapio, o apie bendrą tautininkų Seimą nieko nekalbama³. Įdomu ir tai, kad JAV lietuvių katalikų veikėjas, ALT pirmininkas Leonardas Šimutis savo gausia faktine medžiaga paremtuose atsiminimuose bei dienoraštyje nė žodžiu neužsiminė apie sąjungininkų tautininkų 1949 m. sušauktą Seimą Niujorke⁴. Pirmoji JAV lietuvių tautininkų veiklą 1941–1949 m. trumpai aptarė istorikė Daiva Dapkutė solidžioje monografijoje, skirtoje aktyvaus JAV lietuvių Juozo Bachuno-Bačiūno gyvenimui nušviesti. Rasime ir J. Bačiūno vaidmens kuriant Amerikos lietuvių tautinę sąjungą atskleidimą⁵. Ji glaustai yra pristačiusi vieną iš pagrindinių tautininkų vadovų advokatą Antaną A. Olį ir perspausdinusi jo kalbą, pasakytą atidarant bendrą tautininkų Seimą⁶. Istorikas Juozas Banionis domėjosi JAV lietuvių tautininkais ir apžvelgė jų ryšius su Antanu Smetona politinio veikimo kontekste⁷.

Kalbant apie JAV lietuvių tautininkų srovės veiklos aspektus ir atskiras veiklos problemas 1941–1947 m., tik paskutiniu metu bandyta detaliau aprašyti straipsniuose. Atskira JAV lietuvių tautininkų politinė veikla atsirado, kai 1941 m. kovo 10 d. į JAV atvyko Lietuvos prezidentas Antanas Smetona su šeima. Tuo metu ALT prasidėjo nesutarimai tarp ten esamų grupių. JAV lietuvius tautininkus įžeidė aštri JAV lietuvių socialistų ir dalies katalikų kritika prezidentui. Jų nenoras A. Smetoną pripažinti Lietuvos prezidentu, prezidento sutikimo JAV miestuose ignoravimas ir nenoras prezidento asmenybę panaudoti Lietuvos laisvinimo byloje vertė tautininkus pergaltvoti savo buvimą ALT⁸. Jų pasirinkimas – sukurti savo politinę organizaciją, analogišką

² *Tautinės minties keliu. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*. Red. Jonas Puzinas ir Jonas P. Palukaitis. Chicago: Amerikos lietuvių tautinės sąjungos leidinys, 1979, p. 267–286.

³ *Amerikos lietuvių istorija*. Red. dr. Antanas Kučas. So. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971, p. 552–553.

⁴ ŠIMUTIS, Leonardas. *Amerikos lietuvių taryba. 30 metų Lietuvos laisvės kovoje 1940–1970*. Chicago: Draugo spaustuvė, 1971, 499 p.; Leonardo Šimučio dienoraštis 1949 m. *Lituanistikos tyrimų ir studijų centras / Pasaulio lietuvių archyvas Čikagoje (toliau – LTSC/PLA)*, Leonardo Šimučio fondas, dėžė 1 (Dienoraščiai), Knyga – 1949 m. dienoraštis, l. n.

⁵ DAPKUTĖ, Daiva. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 164–190.

⁶ DAPKUTĖ, Daiva. Galima būti ir geru Amerikos piliečiu, ir geru lietuviu. Antano Olio kalbos. *Istorija*, 2019, t. 113, Nr. 1, p. 90–102.

⁷ BANIONIS, Juozas. Antano Smetonos veikla JAV: Amerikos lietuvių misija ir siekiai atkurti Lietuvos valstybę. *Genocidas ir rezistencija*, 2020, Nr. 1 (47), p. 7–35.

⁸ SKIRIUS, Juozas. Prezidento Antano Smetonos atvykimas į JAV 1941 metais ir išeivijos pozicija. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2010/2, 2011, p. 77–91.

ALT. 1941 m. birželio 7–8 d. buvo įkurta Lietuvai vaduoti sąjunga (toliau – LVS)⁹. Be to, JAV lietuviai tautininkai, siekdami sustiprinti politinį darbą, 1944 m. įkūrė dar vieną organizaciją – Amerikos lietuvių misiją (toliau – ALM)¹⁰. Be to, nuo 1943 m. Niujorke veikė vadinamųjų Rytų valstijų lietuvių tautininkai, susitelkę į Amerikos lietuvių tautininkų centrą (toliau – ALTC). Ir taip iki 1948 m. JAV veikė, kai kada gana savarankiškai, trys lietuvių tautininkų organizacijos. Kartu susidarė JAV lietuvių du politiniai centrai – ALT ir JAV lietuvių tautininkai, kurie atliko tuos pačius darbus, dubliuodami vienas kitą. Ir vienas, ir kitas organizavo Amerikos lietuvių seimus, susitikinėjo su JAV senatoriais ir kongresmenais, lankėsi JAV valstybės departamente, pasisakė JAV spaudoje ir radijuje, kūrė informacinius centrus, leido knygas ir propagandinius leidinius, rinko aukas Lietuvos laisvinimo reikalams. Tokiam susiskaldymui, kai kilo pavojus Lietuvos nepriklausomybei, didesnė dalis išeivių visuomenės ir ypač Lietuvos atstovai JAV nepritarė. Tik 1947 m. tautininkai apsisprendė grįžti į ALT kaip ketvirtoji šios politinės organizacijos dalis (šalia katalikų, socialistų ir sandariečių). Eilinį kartą tautininkai darė nuolaidas – nekėlė jokių esminių sąlygų savo naudai, ir tai buvo svarbiausias argumentas tautininkus įsileisti į bendrą JAV lietuvių politinę organizaciją¹¹.

Straipsnio tikslas – įvertinti 1948–1949 m. JAV lietuvių tautininkų pastangas suvienyti savo organizacijas. Siekiant tikslo būtina apžvelgti tautininkų veikimą ir motyvus iki Seimo 1949 m. sušaukimo; atkurti Seimo eigą ir priimtus nutarimus bei bandyti suprasti Seimo vaidmenį ir perspektyvą pačiai tautininkų srovės veiklai; aptarti naujos organizacijos – Amerikos lietuvių tautinės sąjungos – programą, tikslus ir uždavinius.

Straipsnis buvo rengiamas remiantis archyviniais dokumentais ir to meto JAV lietuvių periodine spauda. Svarbus šaltinis – JAV lietuvių tautininkų veikėjo, LVS pirmininko ir LVS garbės pirmininko, ALM dalyvio Pijaus J. Žiūrio asmeninis archyvas, saugomas Klaipėdos universiteto bibliotekoje, dr. Kazio Pemkaus kolekcijoje¹². Archyve randame tautininkų vadovų susirašinėjimą jų organizacijų vienybės ir bendrojo Seimo sušaukimo klausimu, įvairių organizacijų susirinkimų protokolų nuorašus. Ypač vertingi P. J. Žiūrio parengti pranešimai ir veiklos ataskaitos. Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA) bei Pasaulio lietuvių archyve prie Litanistikos tyrimų ir studijų centro Čikagoje (toliau – LTSC/PLA) įvairiuose jų

⁹ SKIRIUS, Juozas. JAV lietuvių tautininkų Lietuvai vaduoti sąjungos įkūrimas 1941 m. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2021/2, 2021, p. 137–155.

¹⁰ *Amerikos lietuvių misija ir jos darbai*. Išleido Viktoras Petrikas Detroit, Mich., 1945; Amerikos lietuvių misija. *Lietuvių enciklopedija*. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953, t. 1, p. 146; SKIRIUS, Juozas. Amerikos lietuvių misijos genezė 1944 m. pab. – 1945 m. pr. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2021, Nr. 2(32), p. 31–46.

¹¹ SKIRIUS, Juozas. JAV lietuvių patriotinių grupių vieningos politinės veiklos pradžia 1947 metais. *Istorija*, 2023, t. 129, Nr. 1, p. 115–133.

¹² *Klaipėdos universiteto bibliotekos Retų spaudinių, kolekcijų ir rankraščių skyrius* (toliau – KUB RSKRS), f. dr. Kazio Pemkaus fondas, dėžė (Pijus J. Žiūris).

fonduose sukomplektuoti dokumentai reikalingi šiai temai nušviesti¹³. Rastuose dokumentuose atsispindi JAV lietuvių tautininkų (A. Olio, P. J. Žiūrio, K. Karpiaus ir kt.) tarpusavio ryšiai ir ryšiai su ALT vadovais (L. Šimučiu, P. Grigaičiu ir kt.).

Pasiruošimas Seimui ir jo rengimas detalai nušviestas JAV lietuvių tautininkų spaudoje (*Dirva*, *Margutis* ir *Vienybė*). Būtina išskirti savaitraščio *Dirva* 1948–1949 m. numerius, kur skaitytojai nuosekliai ir gausiai buvo informuojami apie tautininkų pastangas susijungti į vieną organizaciją (pranešimai, vedamieji straipsniai, tautininkų vadovų pasisakymai ir pan.) bei pasiruošimą pravesti vieningą Seimą.

JAV lietuvių tautininkų idėjos įkurti vieną organizaciją realizavimas

Viena iš Amerikos lietuvių tarybos vadovybės sąlygų JAV lietuvių tautininkams, pageidavusiems grįžti ir įsilieti į ALT veiklą, buvo sujungti tautininkų organizacijas į vieną ir nedubliuoti Lietuvos laisvinimo darbo. 1948 m. gegužės 15–16 d. Tabor Farmoje (Sodus, Mich.), Juozo Bačiūno vasarvietėje, vyko LVS, ALM ir ALTC veikėjų pasitarimas. Susirinkime deklaruota, kad šių organizacijų dalyviai „turi vienas pažiūras, bendrus tautinius bei Amerikos lietuvių visuomeniškus reikalus ir jie drauge su tokių pačių pažiūrų Amerikos lietuviais, neįsitraukusiais į šias organizacijas, sudaro vieną Amerikos lietuvių srovę, neoficialiai vadinamą tautininkų srovės vardu“¹⁴. Tiesa, tautininkų organizacijos, kaip neoficialiai pastebėjo patys vadovai, buvo „pusiau savarankiškos grupės“, o tai silpnino tautininkų prestižą¹⁵. Tokiu būdu buvo prieita prie išvados, kad turi būti sudaryta viena bendra šios srovės organizacija, apimanti visus jos visuomeniškus interesus ir visas JAV lietuvių kolonijas. Tam tikslui pasitarimo dalyviai sudarė organizacinį organą, pavadintą Reorganizacine komisija. Komisijos pirmininku išrinktas Antanas Olis, išdininku – J. Bačiūnas, sekretoriumi – Vincas Rastenis, neseniai atvykęs į JAV, bei nariai: Pijus J. Žiūris, Vytautas G. Abraitis, Albinas S. Trečiokas, Juozas P. Ginkus, Steponas Nasvytis ir Petras Linkus¹⁶. Komisijos veikla – supažindinti bei pasitarti su visais tautinės srovės veikėjais ir su jais bendradarbiaujant parengti bendrą šios srovės Seimą. Sprendimas labiau suvienyti tautininkų organizacijas buvo teisingas, bet turbūt niekas neįsivaizdavo, kad šis procesas bus ilgas ir gana sudėtingas, užtruks metus. Nebuvo aišku, kaip tai pavyks padaryti, suderinti visų interesus.

¹³ *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 656, ap. 4, b. 335; *LTSC/PLA*, ALT fondas, Geležinė dėžė (ALT suvažiavimai), b. 23 (Suvažiavimas 1948 m.); *ibid.* A. Trečioko fondas, d. 3, b. ALT 1942–1948 m.

¹⁴ Svarbus tautinės srovės veikėjų suvažiavimas. *Margutis*, 1948, gegužė, p. 11.

¹⁵ 1950.01 P. J. Žiūrio kreipimasis-raštas *Brangūs Bendradarbiai* (11 mašinraščio puslapių). *KUB RSKRS*, K. Pemkaus fondas, d. P. J. Žiūris, b. V. Rastenis, l. n.

¹⁶ *Margutis*, 1948, gegužė, p. 11; *Tautinės minties keliu. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*, p. 288–289; DAPKUTĖ, Daiva. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 182.

Praėjus keliems mėnesiams laikraštyje *Vienybė* pasirodė informacija, jog minėtu klausimu nieko konkrečiau dar nenuspręsta. Buvo nurodoma, kad kai kuriuose tautininkų sluoksniuose bendros organizacijos klausimui pritarimo nėra. Viena iš priežasčių yra ir tai, kad tautininkų įstojimui į ALT ketvirtąją dalimi patvirtinti dar reikėjo ALT visų ideologinių grupių pritarimo. O tai, anot *Vienybės*, gali būti kai kurių ALT veikėjų sąmoningas delsimas, „nenorint tos ketvirtos grupės įsileisti į Tarybą“¹⁷. Laikraštis, matyt, turėjo omenyje JAV lietuvių socialistų nepalankų požiūrį tautininkų atžvilgiu. Tokia padėtis ALT vadovybės viduje, suprantama, sukėlė tautininkų abejones: ar tęsti derybas su ALT ir kurti savo naują bendrą organizaciją, ar toliau vykdyti savą Lietuvos laisvinimo misiją. Be to, griežtesnę poziciją prieš jungimąsi į ALT pareiškė ir LVS pirmininkas J. P. Žiūris bei dar keletas, įspėdami tautininkus, jog įsijungus į ALT bus lygu tautininkų organizacijų numaritimui, kaip atsitiko su Amerikos lietuvių tautiniu fondu. O ALT visiškai atidavus Lietuvos laisvinimo darbą, tautininkams liks tik „nereikšmingi darbeliai, kurių visuomenė nerems“¹⁸. Tačiau matydama, kad dauguma tautininkų pasisako už įstojimą į ALT, P. J. Žiūris atsistatydino iš LVS pirmininko pareigų.

Galutinis tautininkų apsisprendimas buvo pasiektas jų pagrindinės organizacijos LVS 7-ajame Seime 1948 m. spalio 2–3 d. Klivlande. Seimo svarbiausias svarstomas klausimas – tautininkų įstojimas į ALT. Prieš tai pavyko sužinoti, kad „Amerikos lietuvių taryba po ilgų svyravimų ir delsimų pagaliau apsisprendė seniau priimtus susitarimus patvirtinti“¹⁹, t. y. priimti tautininkus į ALT. Remdamasis tuo, Seimas priėmė nutarimą įtraukti LVS į bendrą tautininkų srovės organizaciją. Be to, tokį nutarimą dar birželio 27 d. buvo priėmęs ir Amerikos lietuvių tautininkų centro seimas Niu-jorke²⁰. Atrodytų, kad JAV lietuvių tautininkų susivienijimui į bendrą organizaciją ir patriotinių srovių susijungimui bendram darbui kliūčių nebeliko. Bet dar buvo ilgai sprendžiama, ar tos pagrindinės tautininkų organizacijos – LVS, ALM ir ALTC – susijungusios į bendrą tautininkų organizaciją, išnyksta, t. y. bus likviduotos, ar dar lieka kaip bendros organizacijos padaliniai²¹. Iš tiesų tai buvo jautrus tų organizacijų veikėjams klausimas, kuris tapo ir tam tikru stabdžiu. Tenka pastebėti, kad ne tik sunkiai sekėsi sujungti organizacijas į vieną, bet ir surinkti būtinų lėšų būsimai bendrai organizacijai. D. Dapkutė atkreipė dėmesį į tai, kad kol vyko pasitarimai, nė viena neskubėjo įnešti savo dalies, net ir pavieniai žmonės neskubėjo to daryti²². Istorikės nuomone, ypač J. Bačiūnas daug prisidėjo ragindamas tautininkų lyderius skubiau

¹⁷ Tysliaviėnė V. Vakar, šiandien ir rytoj. *Vienybė*, 1948, rugpjūčio 20, Nr. 34, p. 5.

¹⁸ 1950.01 P. J. Žiūrio kreipimasis-raštas *Brangūs Bendradarbiai* (11 mašinosraščio puslapių). KUB RSKRS, K. Pemkaus fondas, d. P. J. Žiūris, b. V. Rastenis, l. n.; 1953 03 10 P. J. Žiūrio laiškas (9 mašinosraščio puslapiai) J. Bačiūnui į Tabor Farmą, Mich. Ibid., b. Rezoliucijos, l. n.

¹⁹ Reikšmingas Lietuvai Vaduoti Sąjungos Seimas. *Dirva*, 1948, spalio 8, Nr. 40, p. 3.

²⁰ Ibid.

²¹ *Tautinės minties keliu. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*, p. 289–290.

²² DAPKUTĖ, Daiva. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 184.

svarstyti ne tik savo siaurus, bet ir visos tautinės srovės poreikius²³, t. y. vienybės sudarymą.

Spalio 17 d. Čikagoje įvyko JAV lietuvių tautininkų Reorganizacijos komisijos posėdis, kuriame dalyvavo A. Olis, J. Bačiūnas, K. Karpis, S. Nasvytis, P. Linkus, A. Trečiokas, J. Tysliava ir V. Rastenis. Kaip svečiai dalyvavo Pranė Lapienė, Ieva Trečiokienė ir Jonas Valaitis. Komisija priėmė savo vardu siūlomą visų tautininkų organizacijų susivienijimo projektą, kuris turėtų būti apsvarstytas bendrame Seime. Seimas numatytas šaukti 1949 m. kovo 26–27 d. Niujorke. Kartu paprašyta ALTC valdybos sudaryti Seimo šaukimo komisiją²⁴. Susivienijimo projektas numatė naujos tautininkų organizacijos veikimo uždavinius ir struktūrą, suderintą su šios organizacijos įsiliėjimu į ALT²⁵. Taip buvo žengtas rimtas, netgi esminis žingsnis.

Lapkričio 21–22 d. Niujorke įvyko ALT metinis suvažiavimas, kuriame šalia katalikų, socialistų ir santariečių atstovų dalyvavo ir tautininkų septyni delegatai. Suvažiavime A. Olis, M. J. Colney, K. Karpis, V. Abraitis, A. Trečiokas, J. Ginkus ir J. Tysliava vienbalsiai buvo patvirtinti Tarybos nariais²⁶. Taigi, po aštuonerių metų JAV lietuviai tautininkai grįžo į ALT. Tai buvo rimtas JAV lietuvių patriotinių jėgų laimėjimas. Tiesa, suvažiavimo metu tautininkams ALT sekretorius dr. Pijus Grigaitis priminė, kad jie yra pažadėję, jog iš jų pusės „nebus jokio paralelizmo ar konkurencijos veikloje, vajuose Lietuvos reikalams“. P. Grigaitis pažymėjo, jog „praktiškai tautininkų srovės priėmimas jau įvyko, nors ne viskas savitarpyje išsiaiškinta“²⁷. Buvo leista suprasti, kad tautininkai dar nesusivieniję. Į tai A. Olis atsakė, kad jau dabar vyksta tautininkų organizacijų reorganizacija, ir garantavo, jog „paralelizmo nebus, bet pati srovė bus stiprinama“²⁸. Būtina pasakyti, kad ALT suvažiavime nusprendė 1949 m. rudenį sukviesti Amerikos lietuvių kongresą Niujorke, kuriame buvo tikimasi aktyvaus į JAV atvykusių DP lietuvių dalyvavimo²⁹. Įdomu pastebėti, kad įvardytam tautininkų „srovės stiprinimui“ kaip vieną iš būdų jų vadovai į savo organizaciją numatė galimybę įtraukti ir atvykstančius lietuvius iš Europos³⁰. Taigi, dabar svarbiausias tautininkų tikslas – kuo greičiau susitvarkyti organizaciniu požiūriu ir susijungti į vieną organizaciją.

²³ Ibid., p. 185–186.

²⁴ ALM, LVS ir ALTC Reorganizacijos Komisijos posėdis. *Dirva*, 1948, spalio 22, Nr. 42, p. 1.

²⁵ Ibid.

²⁶ ALT suvažiavimas. *Dirva*, 1948, lapkričio 26, Nr. 47, p. 1.

²⁷ ALT metinio suvažiavimo, įvykusio 1948 m. lapkričio 21 ir 22 d. New Yorke, protokolai (nuorašas). *LTSC/PLA*, ALT fondas, Geležinė dėžė (ALT suvažiavimai), b. 23 (Suvažiavimas 1948 m.), p. 2.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Atvykusieji įsitraukia į visuomeninį darbą. *Dirva*, 1949, sausio 28, Nr. 4, p. 1.

Pasiruošimas reorganizuoti tautinę srovę į vieną organizaciją

Praktiški veiksmai prasidėjo 1948 m. gruodžio 12 d., kai Bruklina, Tautininkų klube, įvyko tautininkų veikėjų pasitarimas, kuriame dalyvavo atstovai iš Niujorko, taip pat iš Naujojo Džersio ir Konektikuto valstijų. Pasitarime buvo sudaryta Seimo rengimo komisija, į kurią įėjo Petras Mačiulaitis, Juozas Sagys, Domas Klinga, V. Abraitis, A. Trečiokas, J. Ginkus (pirmininkas), M. J. Colney, J. Tysliava, P. Lapienė ir Ona Valaitienė. Svečiams priimti atstovėmis išrinktos Ieva Baltuvienė ir I. Trečiokienė³¹.

Prasidėjo ir naujos organizacijos sudarymo dokumentų rengimas. 1949 m. sausio pradžioje į Klivlandą atvyko A. Olis ir P. Linkus iš Čikagos bei J. Tysliava iš Niujorko pasitarti su vietos veikėjais. Buvo apsvarstytas naujos organizacijos statuto projektas, kurį numatė pasiūsti peržiūrėti visiems Reorganizacijos komisijos nariams. Po to, kaip nusprendė susirinkusieji, atsižvelgus į gautas pastabas, statutą pataisyti ir skelbti viešai, kad prieš Seimą visi galėtų susipažinti su juo ir į Seimą atvyktų turėdami aiškia pozicija³². Šio susirinkimo metu paaikškėjo, kad numatytas Seimo sušaukimas kovo 26–27 d. yra per ankstyvas, nes tautininkai nespės jam iki galo pasirengti. Tad nuspręsta Seimo terminą nukelti vėlesniam laikui³³. Sausio 28 d. laikraščio *Dirva* numeris lietuvių visuomenę informavo, kad „Seimas tikrai galės įvykti balandžio 30 – gruodžio 1 dienomis“³⁴. O kovo 4 d. oficialiai paskelbė Reorganizacijos komisijos pranešimą visuomenei, jog būtent tomis dienomis bus „šaukiamas Amerikos lietuvių tautinės srovės seimas New Yorke“, į kurį kviečiami tautininkų organizacijų nariai, bendradarbiai ir atskiri asmenys, norintys dalyvauti šios srovės veikloje. Nurodytas ir svarbiausias Seimo tikslas – „sudaryti organizacinės santvarkos statutą, vyriausią šios srovės vadovybę ir apsvarstyti veikimo programą ateičiai“³⁵. Kartu buvo pranešta, kad balandžio 30-osios vakare įvyks iškilminga vakarienė su menine programa. Vakarienės bilieto kaina – 6 doleriai asmeniui³⁶. Suprantama, dalį tų pinigų numatyta skirti ir naujos organizacijos veikimo reikalams. Tiesa, iš tautininkų veikėjų susirašinėjimo matyti, kad yra rimtų abejonių, ar pavyks sėkmingai pravesti Seimą. Buvo kalbama, kad Seimui dirva nėra paruošta – per mažai laiko paruošti Vidurio srovės veiklos gaires, nenumatyta konkrečių darbų, kuriais būtų galima pritraukti į Seimą tautininkų svarbesnius narius. Pavyzdžiui, P. J. Žiūris rekomendavo, jog pirmiausia reikia galutinai sutvarkyti ir išdiskutuoti numatytą naujos organizacijos konstituciją; antra, išaiškinti Seimo sušaukimo rimtas priežastis ir trečia, būtinai tautininkams patiems

³¹ Tautininkų pasitarimas Brooklyne. *Dirva*, 1948, gruodžio 17, Nr. 50, p. 1; ALM ir bendras tautininkų srovės seimas. *Ibid.*

³² Baigia rengti statutą suvienyti ALM, LVS ir ALTC organizacijai. *Dirva*, 1949, sausio 7, Nr. 1, p. 1.

³³ *Ibid.*

³⁴ Rengiasi tautininkų organizacijų seimui. *Dirva*, 1949, sausio 28, Nr. 4, p. 1.

³⁵ *Dirva*, 1949, kovo 4, Nr. 9, p. 1.

³⁶ Pasirengimai tautinės srovės seimui. *Dirva*, 1949, kovo 4, Nr. 9, p. 1.

išsiaiškinti jų svarbą ir reikalingumą ALT veikloje³⁷. Taip lyg ir buvo duotos tam tikros Seimo parengimo kryptys, kurių rengimas buvo dar tik pradinių diskusijų lygmenyje.

Kaip rodo spaudos informacija, tautininkų centruose ir LVS padaliniuose vis dėlto vyko Seimo statuto projekto svarstymai. Į talką centrams buvo numatytas jau į JAV atvykęs buvęs LVS atstovas Europoje dr. Bronius T. Dirmeikis, kuris turėjo kalbėti su vietos veikėjais apie Seimo uždavinius ir tolesnę veiklą³⁸. Be to, tautininkų spaudoje jau plačiau buvo aptarta „tautinės srovės“ sąvoka, nes visuomenėje plito ir kiti įvardijimai, kaip „tautininkų srovė“, „ketvirtoji srovė“ ar „vidurinė srovė“. Anot spaudos, tai nėra oficialus vardas, kaip nėra oficialus vardas, pavyzdžiui, Amerikos lietuvių katalikų srovė, kuri faktiškai susideda iš daugelio įvairiais vardais pavadintų organizacijų, sujungtų į Amerikos lietuvių katalikų federaciją.³⁹ Tuo pavyzdžiu buvo bandoma pateisinti būsimą tautinių organizacijų susijungimą numatytame Seime. Tokius junginius, kaip pažymi spauda, lemia ir vardai jiems prigyja dažniausiai pagal keliamus socialinius uždavinius bei tikslus. Štai Amerikos lietuvių dalis, kuri savo visuomeniniame veikime yra pasiskyrusi tik bendruosius tautinius tikslus, savaime vadinama tautine arba tautininkų srove. Bet iki šiol tokios bendros politinės organizacijos nebuvo⁴⁰, konstatavo tautininkų spauda.

Spaudoje pasipylė ir tautininkų vadovų pasisakymai, siekiant suteikti visuomenei daugiau aiškumo. LVS pirmininkas dr. M. J. Colney pasikalbėjime su laikraščio *Dirva* atstovu atkreipė dėmesį į rengiamo Seimo būtinumą. Anot jo, reikia sudaryti vieną bendrą organizaciją, kurioje sutilptų visos iki tol atskirai veikusios grupės; tautinei srovei reikia turėti vieną bendrą vadovybę, bendrą veikimo programą ir „tvirtesnius organizacinius rėmus“. Jo nuomone, norint palaikyti lietuvišką dvasią, ugdyti gerą lietuvių vardą ir plėsti lietuvių įtaką visose srityse, ypač dabar iškilus svarbiam reikalui, būtinas maksimalus prisidėjimas prie Lietuvos laisvinimo bylos, būtina planingai veikianti ir drausminga organizacija⁴¹. Po savaitės buvo publikuotas pokalbis su kitu tautininkų veikėju, ALM pirmininku A. Oliu. Paaiškindamas ALM veiklos sustabdymą, motyvavo tuo, jog bendru susitarimu Lietuvos laisvinimo darbas perduotas ALT, tiesiogiai dalyvaujant tautininkams. Anot jo, ALT didžiausias uždavinys yra pritraukti kuo daugiau Amerikos lietuvių Lietuvos laisvinimo darbui⁴². Tuo A. Olis lyg ir bando pateisinti tautininkų įsiliejimą į ALT gretas. Į klausimą: „Ko laukiate iš tautinės srovės pirmojo Seimo?“ A. Olis atsakė:

³⁷ 1949 02 21 P. J. Žiūrio laiško LVS pirmininkui M. J. Colney nuorašas. *KUB RSKRS*, K. Pemkaus fondas, d. P. J. Žiūris, b. P. J. Žiūrio korespondencija 1949 metais, l. n.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ Tautinė srovė. *Dirva*, 1949, kovo 4, Nr. 9, p. 4.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Tautinės srovės seimas New Yorke bus naujo darbo pradžia. Pasikalbėjimas su LVS pirmininku dr. M. J. Colney. *Dirva*, 1949, balandžio 1, Nr. 13, p. 1.

⁴² Ko laukiame iš New Yorko seimo? (Pasikalbėjimas su A. L. Misijos Pirmininku Adv. Antanu Oliu). *Dirva*, 1949, balandžio 8, Nr. 14, p. 1.

Aš laikiu iš Seimo dviejų dalykų: 1) jis turėtų nustatyti srovių vieningą ir pilną organizaciją ir 2) jis turėtų duoti gairių visai srovės veiklai, atsižvelgiant į pakitusias aplinkybes, į naujai atsiradusius uždavinius ir į naujus darbo galimumus bei kliūtis (...) Aš manau, kad lietuvišbės išnykimo baimė Amerikoje rimtai reikalauja platesnio ir tinkamesnio plano, kurs padėtų tą grėsmę sumažinti. Seimas turės tuo reikalu numatyti visas galimybes.⁴³

Taigi, tautininkų vadovai daugiausia dėmesio viešumoje kreipė į bendros organizacijos būtinumą, efektyvesnę kovą už Lietuvos nepriklausomybę bei lietuvišbės išlikimą JAV.

Tautinės srovės vadovų A. Olio ir M. J. Colney pasisakymai sutapo su Reorganizacinės komisijos posėdyje balandžio 3 d. Niujorke išdėstytomis mintimis. Jie abu taip pat dalyvavo. Posėdyje jau buvo numatyti pagrindiniai Seimo darbų punktai. Be svarbiausio klausimo – organizacinio persitvarkymo, organizacijos statuto priėmimo bei vadovybės išrinkimo, buvo numatyti ir kiti: a) kultūrinės veiklos kryptys ir programa, b) veikimas Lietuvos išlaisvinimo reikaluose ir tautinės srovės dalyvavimas ALT, c) pagalba tremtiniams ir dalyvavimas BALF veikloje, d) veiklos finansavimo klausimai⁴⁴. Visa tai paskelbta visuomenei. Savaitraštis *Vienybė* tai įvertino sakydamas, kad tie uždaviniai priimtini ne tik seniesiems ateiviams, bet ir JAV gimusiems lietuviams bei naujai atvykusiems, siekiantiems toliau kovoti už Lietuvos laisvę⁴⁵. Likus kelioms savaitėms iki Seimo tautininkų vadovai agitavo naujai atvykusius lietuvius, kuriems svarbi lietuviška veikla, jungtis prie naujos tautininkų organizacijos⁴⁶. Spauda pranešė, jog į JAV iš Europos atvykę Lietuvių tautinio sąjūdžio nariai galės rengti savo susirinkimą gegužės 21 d. Niujorke, toje pačioje vietoje, kur įvyks Tautinės srovės Seimas⁴⁷. Be to, kad tautinės srovės persiorganizavimas vyktų sklandžiai, buvo nutarta prieš pat Seimą rengti ALM, LVS ir ALTC susirinkimus, kurie galutinai patvirtintų šių grupių įsiliejimą į naują organizaciją. Susirinkimai turėtų vykti balandžio 30-osios ryte Niujorke, „New Yorker“ viešbutyje, kur vyks ir pats Seimas⁴⁸. Tiesa, vis buvo primenama, kad tautininkų organizacijos ir jų skyriai privalo numatyti delegatus, kurių skaičius neribotas, taip pat siųsti laiškais pastabas ir pasiūlymus.

Siekiant suaktualinti Seimą, pritraukti į jį ir nelietuvių, buvo nutarta Seimo metu surengti lietuvių meno parodą, eksponuojant geriausių dailininkų meno kūrinius: paveikslus, medžio drožinius, keramiką, audinius ir pan., kurių dauguma bus atgabenta iš Europos. Paroda, anot tautininkų, – tai lietuvių tautos vardo kėlimas

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Apie Tautinės srovės seimą. *Dirva*, 1949, balandžio 8, Nr. 14, p. 1.

⁴⁵ Prasmė ta pati. *Vienybė*, 1949, balandžio 8, Nr. 14, p. 4.

⁴⁶ Karpus K. S. Reikia vienos organizacijos. *Dirva*, 1949, gegužės 6, Nr. 18, p. 3.

⁴⁷ Į Ameriką atvykusiems Lietuvių Tautinio Sąjūdžio nariams. *Dirva*, 1949, balandžio 29, Nr. 17, p. 1.

⁴⁸ Atskiri ligšiolinių organizacijų susirinkimai. *Dirva*, 1949, balandžio 8, Nr. 14, p. 1.

Amerikos visuomenėje. Meno parodai surengti pakvietė dailininkus Vladą Vijeikį ir Dabužinskį (jaunesnįjį)⁴⁹.

Bet štai tautininkai gavo pranešimą, kad parodos eksponatai iš Europos tik gegužės 2 d. pasieks Niujorką. Tautinės srovės vadovai nusprendė, kad be lietuviškos kultūros parodos negalima šaukti tautinio Seimo Niujorke. Po ilgų svarstymų, Seimo laiko ir vietos derinimo buvo prieita prie išvados, kad Seimas nukeliamas į gegužės 21–22 d.⁵⁰ Mat reikėjo laiko atšaukti jau anksčiau numatytą Seimo laiką ir kartu išsiųsti naujus kvietimus. Be to, ir delegatams reikėjo laiko perplanuoti savo atvykimą į Seimą. Tiesa, planuota paroda taip ir nebuvo eksponuota Seimo metu. Tiesiog nespėjo jos parengti. Iniciatorius A. Olis susitarė su Niujorko mokslo ir pramonės (*Science and Industry*) muziejaus vadovybe Lietuvių meno parodą atidaryti birželio viduryje. Visi buvo įsitikinę, kad paroda žymiausiam Niujorko muziejuje prisidės prie Lietuvos ir jos bylos išgarsinimo. Apie tai buvo pranešta Seimo metu⁵¹. Atrodo, kad parodos klausimas buvo tik pretekstas pavėlinti numatytą Seimą.

Gegužės 13 d. laikraštis *Dirva* patvirtino, kad Seimas įvyks naujai numatytu laiku ir anksčiau pasirinktame „New Yorker“ viešbutyje. Kartu pažymėjo, jog tuo metu Paryžiuje vyks pirmasis keturių didžiųjų valstybių (JAV, Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir SSRS) posėdis, kur bus bandoma pradėti derybas dėl Berlyno ir Vokietijos bei aptartos pasaulio problemos. Kadangi Tautinės srovės Seimas, kaip vertino patys tautininkai, tuo metu bus didžiausias JAV lietuvių susirinkimas, atsirado gera proga „pakelti balsą už Lietuvą šiuo svarbiu momentu“. Apsidrausdami tautininkai nurodė, kad Seimas nemonopolizuoja visos Amerikos lietuvių visuomenės balso, bet šis balsas, kaip ALT vienos grupės, privalo būti „perduotas per bendrus mūsų kovos už Lietuvą organus“⁵². Reikia suprasti, kad tautininkai tikėjosi šią žinią perduoti per ALT informacijos biurą ar kažką panašaus.

Tautinės srovės Seimas ir jo eiga

Apie Seimo eigą plačiau nušvietė tautininkams artima spauda – *Dirva*, *Vienybė* ir žurnalas *Margutis*. Tuo tarpu tautininkų naujų sąjungininkų ALT didžioji spauda – dienraščiai *Draugas* ir *Naujienos* – apie šį įvykį nutylėjo. Tokia pozicija rodė, kad ALT vadovybei (socialistų ir katalikų lyderiams) Tautinės srovės Seimas politine prasme, kaip buvusių konkurentų ir kritikų, nebuvo toleruojamas ar bent bandoma jo nesureikšminti.

Seimas darbą pradėjo gegužės 21 d. 10 val. „New Yorker“ viešbučio „Grand Ball Room“ salėje, kurios vienoje pusėje ta proga M. Anuška buvo parengęs tremtinių

⁴⁹ Lietuvių meno paroda Tautinės srovės seimo metu. *Dirva*, 1949, balandžio 15, Nr. 15, p. 1.

⁵⁰ Didžioji lietuvių dailės paroda pakeliui į Ameriką! *Dirva*, 1949, balandžio 22, Nr. 16, p. 1.

⁵¹ Rp. Amerikos Lietuvių Tautinės Sąjungos Seimas. *Margutis*, 1949, birželis, p. 7.

⁵² Seimas New Yorker viešbutyje. *Dirva*, 1949, gegužės 13, Nr. 19, p. 1.

meno dirbinių ir knygų parodėlę, kaip numatytos didelės parodos savotišką kompensaciją. Seimą formaliai atidarė Seimo rengimo komisijos pirmininkas, Bruklino tautininkų veikėjas J. Ginkus. Visiems sugiedojus JAV ir Lietuvos himnus, jis pakvietė tarti įžanginį žodį Reorganizacijos komisijos pirmininką A. Olį, kuris pirmiausia išdėstė Seimo sušaukimo aplinkybes ir tikslą⁵³. Toliau savo kalboje jis akcentavo ne tiek Lietuvos laisvinimo reikalus, kiek lietuviybės išlaikymo Amerikoje klausimą, tuo pabrėždamas savotišką tautininkų ateities programą, svarbiausias jos veiklos kryptis. A. Olis pažymėjo:

*Tuo tarpu aš sau leidžiu pabrėžti, kad tautinės srovės darbo didžioji dalis turėtų būti nukreipta į lietuviybės atlaikymą Amerikoje. Nereikia manyti, kad bus lengva to tikslo pasiekti. Čia reikia ieškoti būdų, kaip suderinti senesnės kartos su jaunesne, kaip įtraukti ne tik jaunimą į mūsų lietuviybės darbą, bet ir naujakurius. Bet kai yra valios ir kai yra aistros konkrečiam darbui, beveik visados galime tikėtis gerų rezultatų.*⁵⁴

Akcentavo gero JAV piliečio ir gero lietuvių ryšį; lietuvių, kuris nesigėdija savo lietuviškos kilmės. A. Olis atkreipė dėmesį, kad

*visi mes trokštame, kad mūsų bendroji dvasinė jėga sustiprėtų, kad su didesniu sveriu galėtume kalbėti už mūsų tautinius reikalus ir už Lietuvos ateitį. O mūsų tautiniai reikalai Amerikoje šaukte šaukia mūsų srovės dėmesio, planingesnio darbo ir platesnio supratimo*⁵⁵.

Kalbėdamas Lietuvos laisvinimo klausimu A. Olis leido sau pakritikuoti ir JAV valdžią:

Mes niekas negalime žinoti, kaip ilgai tęsis Amerikos valdžios snaudulys Lietuvos atžvilgiu (...), užmigdęs teisingumo ir garbės sąžinę. Gal dar ilgai reikės laukti pilno ir neklystančio pabudimo.

Todėl „mūsų teisė yra kiekvieną progą – visur ir visada – aiškiai ir be baimės pasakyti dėl Amerikos valdžios pasielgimų, kurie kenksmingu būdu atsiliepia į tuos Amerikos laisvės principus. Sąžiningas ir energingas jų vykdymas tarptautinėje plotmėje tikrai sugrąžintų Lietuvai nepriklausomybę“⁵⁶. Buvo duota suprasti, kad teks nemažai pasidaruoti ir su JAV valdžia, kreipiant jos dėmesį į lietuvių tautos siekius atkurti Lietuvos valstybingumą.

⁵³ Įsteigta Amerikos Lietuvių Tautinė Sąjunga. *Vienybė*, 1949, gegužės 27, Nr. 21, p. 1.

⁵⁴ Geras Amerikos pilietis neišsizada savo kilmės ir nebijo kovoti už protėvių šalies laisvę. Antano A. Olio įžanginė kalba Amerikos Lietuvių Tautinės Sąjungos seime gegužės 21 d. *Margutis*, 1949, birželis, p. 3; A. Olio kalbą istorikė D. Dapkutė perspausdino su trumpu komentaru *Istorijos žurnale. Istorija*, 2019, t. 113, Nr. 1, p. 90–102.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*, p. 5.

Po A. Olio kalbos buvo išrinktas Seimo prezidiumas: pirmininkas A. Olis, vice-pirmininkai M. J. Colney ir V. Abraitis, nariai: Marija Sims, Bronius Budginas ir Bronius Dirmeikis. Tuo pat metu sudarytos komisijos: Finansų – A. Trečiokas, J. Ginkus, J. C. Baltus, M. J. Colney ir J. Kripas; Rezoliucijų – B. Budginas, P. Lapienė, P. Linkus, Bronius Raila ir V. Rastenis. Po pietų sudarė ir Nominacijų komisiją – J. Bačiūnas, J. Tysliava ir V. Rastenis.

Po pietų Seimo dalyviai svarstė Statutą, kurį detalai pristatė V. Rastenis. Diskusijos užsitęsė gana ilgai, sulaukta pasiūlymų. Daugiausia dėmesio ginčiuose buvo skirta „nesikišimo į Lietuvos vidaus politikos reikalus“ klausimui ir lietuviškos akcijos rėmimo JAV visuomeniniame gyvenime klausimui. Seimo dalyviai pasisakė už tai, kad Tautinė srovė Lietuvos laisvinime nepasiribos vien tik santykiais su VLIK, bet toliau ieškos talkininkų; taip pat tautininkai nesikiš į atkurto Lietuvos vidaus politiką, tai paliekant Lietuvos gyventojų sprendimui. Seimo antros dienos sesijoje Statutas buvo priimtas vienbalsiai. Dar teko diskutuoti dėl naujos organizacijos pavadinimo. Seimo dalyviai pasiūlė net septynis variantus. Daugiausia balsų gavo pasiūlymas organizaciją pavadinti Amerikos lietuvių tautine sąjunga⁵⁷ (toliau – ALTS). Pirmos dienos posėdžio pabaigoje ALM, LVS ir ALTC vadovai formaliai priėmė nutarimus su savo finansais įsijungti į ALTS⁵⁸.

Seimas antrą dieną tęsė darbus. Sesijos pradžioje dalyviai buvo supažindinti su iš žymesnių lietuvių ir organizacijų gautais sveikinimais⁵⁹. Sveikinimo telegramas atsiuntė Lietuvos pasiuntinys Povilas Žadeikis, konsulai Petras Daužvardis, Julius J. Bielskis ir Osvaldas A. Šalna. Lietuvos diplomatijos šefas Stasys Lozoraitis savo sveikinime rašė:

Amerikos lietuvių tautinė srovė yra daug nusipelnusi, tiek rūpindamasi Amerikos lietuvių dvasinio ir organizacinio gyvenimo pažanga, tiek veikdama Lietuvos laisvės byloje. Tai, kas tautinės srovės lig šiol nuveikta, duoda pagrindo įsitikinimui, kad šis Seimas bus didžiai naudingas jos konsolidacijai ir Amerikos lietuvių tolimesniam savitarpiniam bendradarbiavimui, o taip pat ir mūsų visų bendrai kovai už Lietuvos išvadavimą iš sovietų okupacijos.⁶⁰

Kad išėivijoje bus stiprinamas lietuviškumas, rodo Seimo nutarimas, pasiūlytas J. Tysliavos, įsteigti Amerikos lietuvių tautinės kultūros fondą ir pageidavimas tuojau jam aukoti. Toliau buvo pristatyta keletas pranešimų: M. J. Colney – apie tautinės

⁵⁷ Įsteigta Amerikos Lietuvių Tautinė Sąjunga. *Vienybė*, 1949, gegužės 27, Nr. 21, p. 1.

⁵⁸ Organizacija *American Friends of Lithuania*, kuri buvo laikoma LVS padaliniu, į ALTS neįsijungė ir liko kaip atskira organizacija. Jos nariai – daugiausia ne lietuvių kilmės JAV piliečiai (1950.01 P. J. Žiūrio kreipimasis-raštas *Brangūs Bendradarbiai* (11 mašinraščio puslapių). *KUB RSKRS*, K. Pemkaus fondas, d. P. J. Žiūris, b. V. Rastenis, l. n.

⁵⁹ Tai yra dokumentai, kurie rodo, kad Amerikos Lietuvių Tautinės Sąjungos laukė tautiečiai ne vien Amerikoje, bet visuose pasaulio kampuose. *Dirva*, 1949, birželio 3, Nr. 22, p. 6; *Ibid.*, birželio 10, Nr. 23, p. 4.

⁶⁰ Lozoraičio sveikinimas Seimui. *Vienybė*, 1949, gegužės 27, Nr. 21, p. 1.

srovės veikimo gaires, A. Trečiokas – apie tautininkų veiklą BALF, A. Olis – apie tautininkų veiklą ALT, V. Abraitis – apie tautininkų veiklą Vašingtone ir pan. Visi Seimo dalyvių pranešimai patvirtinti. Po to Finansų komisijos pirmininkas J. C. Baltus pranešė, kad Seimo metu gauta 2,030 dol. ir 12 ct. aukų. Šią sumą sudėjus su likviduotų organizacijų išdu susidarė 5 000 dol., kuriuos perdavė ALTS kasai⁶¹. Rezoliucijų komisijos vardu B. Raila perskaitė tris rezoliucijas: dėl ALTS veiklos ALT, BALF ir kultūrinės veiklos. Rezoliucijos taip pat buvo priimtos. Naujoji ALTS vadovybė buvo įpareigota pasveikinti Seimo vardu JAV prezidentą ir pasiūsti pareiškimą Lietuvos reikalu JAV valstybės sekretoriui D. Achesonui.

Nominacijos komisijos vardu J. Tysliava pasiūlė 21 kandidatą į ALTS Tarybą: A. Olis, J. Bačiūnas, B. Budginas, M. Sims, K. Nemakšienė (Namaksy), J. Kasmauskas, M. Vaišnys, M. J. Colney, K. Karpis, P. J. Žiuris, J. Tysliava, A. Trečiokas, V. J. Velžis, V. Kielienė, J. Ginkus, V. Rastenis, J. C. Baltus, B. Vencius, V. Abraitis, M. Židonis ir P. Linkus. Į ALTS valdybą išrinko: pirmininkas A. Olis⁶², vicepirmininkai J. Tysliava ir V. Rastenis, išdininkas J. Ginkus, sekretorius P. Linkus, išdo globėjai A. Trečiokas ir M. J. Colney. Remiantis ALTS įstatais, buvo išrinktos Organizacinė, Spaudos, Kultūrinio veikimo ir Finansų komisijos⁶³. ALTS reikalų vedėjo pareigos buvo patikėtos dr. Broniui Dirmeikiui⁶⁴. Birželio 15 d. ALTS buvo įregistruota Iliojaus valstijoje *National Lithuanian Society of America* vardu. Taip pat pavesta ALTS išdininkui J. Ginkui atidaryti sąjungos sąskaitą Bruklino banke *United Industrial Bank*⁶⁵.

Tautininkai pasidžiaugė, kad į Seimą susirinko gausiai dalyvių – 168 įregistruoti asmenys ir apie 40 neregistruotų svečių. Pažymėjo, kad nors tai lietuvių vienos srovės Seimas, uvo gausesnis už tokius ne per seniausiai įvykusius JAV lietuvių visuomenės seimus, kaip Susivienijimo lietuvių Amerikoje Seimą Bostone ar BALF Seimą Čikagoje⁶⁶. Įdomu pastebėti, jog Seime dalyvavęs Lietuvos generalinis konsulas Jonas Budrys pažymėjo, kad, prasidėjus Seimui, iki pietų, buvo susirinkę apie 40 žmonių. Kai J. Budrys buvo pakviestas savo ir pasiuntinio P. Žadeikio vardu pasveikinti Seimo,

⁶¹ *Vienybė*, 1949, gegužės 27, Nr. 21, p. 1; Įkurta Amerikos Lietuvių Tautinė Sąjunga. *Dirva*, 1949, gegužės 27, Nr. 21, p. 1.

⁶² Tautininkų tarpe dar iki Seimo buvo aptarinėjama būsimos organizacijos vadovo kandidatūra. Buvo siūloma kandidatuoti ir P. J. Žiūriui, kaip „kietos“ pozicijos ALT atžvilgiu veikėjui. 1949 03 29 M. J. Colney laiškas P. J. Žiūriui. *KUB RSKRS*, K. Pemkaus fondas, d. P. J. Žiūris, b. P. J. Žiūrio korespondencija, l. n.

⁶³ *Vienybė*, 1949, gegužės 27, Nr. 21, p. 5.

⁶⁴ Dar apie ALT Sąjungos seimą. *Dirva*, 1949, birželio 3, Nr. 22, p. 1.

⁶⁵ Amerikos lietuvių tautinės sąjungos Valdybos posėdžio, įvykusio 1949 m. birželio 24–25 d. New Yorke, Ambassador viešbutyje, Protokolo nuorašas (konfidencialiai). *KUB RSKRS*, K. Pemkaus fondas, d. P. J. Žiūris, b. Rezoliucijos, l. n.

⁶⁶ *Tautinės minties keliu. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*, p. 294; Įkurta Amerikos Lietuvių Tautinė Sąjunga. *Dirva*, 1949, gegužės 27, Nr. 21, p. 1.

salyje jau buvo apie 100 žmonių. Tiesa, jis dar rašė: „Girdėjau, kad sekmadienį, antrą Seimo dieną, žmonių buvo dvigubai daugiau.“⁶⁷

Tautininkų Seimas sulaukė JAV laikraščių, ypač *New York Times* dėmesio, nušviečiant Seimo darbą. Tuo tarpu, kaip minėjome, ALT vadovybė savo laikraščiuose Seimą ignoravo. Tiesa, laikraščio *Sandara* redakcija, vadovaujama ALT išdininko M. Vaidylos, jautriai reagavo į K. Karpio paaiškinimą spaudoje, jog *ALT Sandara* nėra tautininkų organizacija, nes 1926 m. *ALT Sandara* pasuko kairiau, remti Lietuvos liaudininkus⁶⁸. Sandariečiai piktinosi tuo, kad šaukdama savo Seimą nedidelę tautininkų grupę, kurių „bendras skaičius tesiekia trejetos šimtų, nusiteikusi įsipiršti visos tautiniai nusiteikusios visuomenės lyderiais“⁶⁹. Tuo tarpu JAV lietuviai socialistai per savo savaitraštį *Keleivis* nepagailėjo kritikos Tautinės srovės Seimui, kuris, anot straipsnio autoriaus, „bando sau surasti naują pavadinimą, kurs nebūtų taip negražiai nudėvėtas, kaip yra nudėvėtas tautininkų partijos vardas“. Kartu pažymi, jog tai nekeičia tautininkų prigimties, jie ir toliau lieka demokratinės Lietuvos priešai⁷⁰. ALT sekretoriaus socialistų lyderio P. Grigaičio netiesiogiai kontroliuojamo minėto savaitraščio publikacija rodė socialistų, įeinančių į ALT, labai jau kritišką požiūrį į naujus savo partnerius tautininkus. Laikraštis *Vienybė*, palanki tautininkams, minėtą publikaciją apibūdino kaip „pilną beprasmiškos demagogijos ir žlibos neapykantos visai tautinei srovei ir jos veikėjams (...) buvusios Lietuvos santvarkos adresu“⁷¹. Tuo tarpu komunistuojanti *Laisvė* piktinosi, kad „smetonininkai“, kurdami savo organizaciją – „vienybės seimą“, spaudoje meluoja, jog jie atstovauja vienam milijonui JAV lietuvių, kai, anot *Laisvės*, tautininkai neatstovauja daugiau nei vienam tūkstančiui lietuvių⁷². Tiesa, ir patys tautininkų vadovai nesigyrė gausiomis savo srovės gretomis. Prieš pat Seimą buvęs LVS pirmininkas P. J. Žiūris, apžvelgdamas tautininkų veiklą, rašė, jog „su keletą tūkstančių dolerių ir maža grupe veikėjų (t. y. tautininkų – J. S.), jie paliko didelę žymę tarp Amerikiečių ir nuveikė didelius darbus“⁷³. Bet, anot tautininkų, už jų nugarų stovėjo tautiškai nusiteikusi gausi JAV lietuvių išeivija.

⁶⁷ 1949.05.31 J. Budrio iš Niujorko konfidencialus pranešimas Tautininkų Seimas P. Žadeikiui į Vašingtoną. LCVA, f. 656, ap. 4, b. 335, l. 159.

⁶⁸ Karpis K. S. Reikia vienos organizacijos. *Dirva*, 1949, balandžio 29, Nr. 17, p. 1.

⁶⁹ Prisidengia svetimomis plunksnomis. *Sandara*, 1949, balandžio 22, Nr. 16, p. 1.

⁷⁰ T. B. Tautininkų Menas. *Keleivis*, 1949, birželio 1, Nr. 22, p. 2.

⁷¹ Apie A. L. Tautinę Sąjungą. *Vienybė*, 1949, birželio 11, Nr. 23, p. 4.

⁷² Bloferiai! *Laisvė*. 1949, gegužės 25, Nr. 122, p. 2.

⁷³ 1949.05.15 P. J. Žiūrio sveikinimo kalba *Tautininkų – Vidurinės srovės Seimas*. KUB RRS. K. Pemkaus fondas, d. P. J. Žiūris, b. P. J. Žiūrio asmeniški dokumentai, l. n.

ALTS Statutas

Pagrindinis naujos organizacijos dokumentas – ALTS Statutas – buvo priimtas gegužės 22 d. Statutą publikavo savaitraštis *Dirva* 1949 m. gegužės 27 d. numeryje. Statutą sudarė įvadas ir dvi dalys, padalintos į 15 straipsnių. Įvadinė dalis pradedama tam tikru pasižadėjimu, glaustai pateikiami organizacijos tikslai: „Mes Amerikos lietuvių tautinės srovės dalyviai, vadovaudamiesi vieningu nusistatymu ir pasiryžimu: a) būti ištikimi Jungtinių Amerikos Valstijų santvarkai ir įstatymams, b) išlaikyti, kurti bei ugdyti lietuvišką dvasią ir tautinės kultūros vertybes Amerikos lietuviuose, c) remti visomis išgalėmis lietuvių tautos kovą už nepriklausomos valstybės atstatymą ir jos išlaikymą – nutariama: sutelkti savo jėgas vienoje organizacijoje – Amerikos Lietuvių Tautinėje Sąjungoje, kuriai tvarkytis nustatėme šį statutą.“⁷⁴

Pirmoje dalyje, įvardytoje *Pagrindai*, iš pradžių fiksuojami trys Bendrųjų nuostatų punktai: pažymima, jog ALTS ir jo uždaviniai, kuriems pritaria JAV lietuviai, yra „vyriausias autoritetas ir organizuota forma“, o visi sąjungos nariai, prisilaikant laisvų demokratinių diskusijų tvarkos, įsipareigoja vykdyti daugumos priimtus ir vadovybės paskelbtus nutarimus. Aiškiai buvo pasakyta, kad ALTS „nesprendžia Lietuvos vidaus politikos klausimų (...) ir nėra tęsinys ar dalis jokios politinės ar ideologinės organizacijos, veikusios ar veikiančios už Jungtinių Amerikos valstijų ribų“⁷⁵. Toliau pirma dalis apima tris straipsnius (*Uždaviniai*, *Veikimo dėsniai* ir *Veikimo būdai*) išdėstant 12 punktų. Uždaviniuose išplečiami įvado punktai, akcentuojant Amerikos lietuvių tautinį susipratimą, pagarbą Lietuvai, teikiant „medžiaginę ir dvasinę paramą lietuviams, naudingai pasižymintiems veiklumo kovoje už tautinius reikalus“. Veikla grindžiama pasiaukojimu, solidarumu, savitarpio pagalba, pagarba žmogui, tolerancija, kilnumu. ALTS savo uždavinius vykdo nušviesdama JAV visuomenei ir įstaigoms lietuvių tautos interesus, gindama žmogaus ir tautų laisvės dėsnius, steigdama ir remdama Amerikos lietuvių kultūros židinius, organizuodama jaunimą tautiniam ir kultūriniam darbui, skatindama Amerikos lietuvius užimti įtakingesnes vietas JAV politiniame, kultūriniame ir ūkiniame gyvenime⁷⁶.

Antroje Statuto dalyje, įvardytoje *Santvarka*, kurią sudaro 12 straipsnių, nustatoma ALTS struktūra, veikimas, finansų tvarkymas bei Statuto galiojimas. ALTS sudaro nariai ir nariai-junginiai, t. y. įvairios organizacijos. Nariai atskirose JAV vietovėse sudaro sąjungos skyrius su išrinkta valdyba (pirmininku, sekretoriumi ir išdininku). Statute numatytas ir ALTS narių priėmimo ir atleidimo mechanizmas (13 str.). Aukščiausias ALTS reikalų sprendėjas – Seimas, šaukiamas ne rečiau kaip kartą per dvejus metus. Sprendžiamą balsą turi visi Seime paskirti nariai ar organizacijų atstovai. Sąjungos veikimui vadovauja Taryba iš 21 išrinkto nario. Penki Tarybos nariai:

⁷⁴ Amerikos Lietuvių Tautinės Sąjungos STATUTAS. *Dirva*, 1949, gegužės 27, Nr. 21, p. 6.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

pirmininkas, I ir II vicepirmininkai, sekretorius ir išdininkas sudaro ALTS valdybą. Gana detaliai Statute aptarti Tarybos ir pirmininko rinkimai Seime dvejų metų kadencijai (10 str.). Seime renkamos ir komisijos (organizacinė, finansinė, kultūrinio veikimo, spaudos ir informacijos) ALTS uždaviniams atlikti. Komisijas sudaro po tris narius. Santykinai daugiausia dėmesio Statute buvo skiriama finansiniams reikalams (14 str.). Sąjungos lėšas sudaro nario mokesčiai, aukos, ALTS vardu daromų pramogų ar darbų pelnas. Skyriai ne mažiau kaip 50 proc. surinktų lėšų skiria sąjungos išdui, skyriaus nenaudojamas lėšas perveda sąjungos išdui. Numatomas ir piniginių kvotų surinkimo skyriams paskirstymas. ALTS kaip ir skyrių išlaidos daromos valdybos nutarimu, prisilaikant Tarybos nustatytos sąmatos. Buvo numatyta galimybė keisti ir papildyti Statutą. Bet tai galima padaryti Seime balsuojant (pritariant) dviem trečdaliams dalyvių⁷⁷.

ANKSTESNIŲ TAUTININKŲ ORGANIZACIJŲ PRAKTINIS PERSITVARKYMAS Į ALTS

Kaip jau buvo minėta, ALM, LVS ir ALTC gegužės 21 d. formaliai pareiškė, kad nutraukia veiklą, likviduojasi ir su savo nariais įsilieja į ALTS. Tuo reikalu paskelbė savo atsisaukimus. Pavyzdžiui, LVS savo atsisaukime pažymėjo, kad darydamas šį nutarimą įgalioja dabartinę LVS vadovybę susitarti su ALTS pirmininku dėl užbaigimo tų LVS darbų, kurie yra pradėti ir kurie negali būti nutraukti. Kartu pakvietė LVS skyrių vadovybes susisiekti su ALTS centru ir išsiaiškinti dėl tolesnio darbo, dėl skyrių turimo turto⁷⁸. Pirmiausia ALTS įpareigotas užbaigti LVS pradėtą leisti svarbią propagandinės reikšmės knygą *Red Terror over Lithuania*⁷⁹. Antra, LVS skyriai buvo raginami nedelsiant tapti ALTS skyriais.

Spauda informavo, kad pirmasis ALTS skyrius įsikūrė Čikagoje, birželio 4 d. įvykus steigiamojo skyriaus susirinkimui, kuriame dalyvavo ALTS pirmininkas A. Olis ir sekretorius P. Linkus. Jie plačiai nušvietė ALTS tikslus ir programą. Išklaušę jų pranešimus, susirinkusieji nutarė įsteigti ALTS skyrių ir išrinko laikinąją valdybą: P. Linkų, dr. Antaną Rudoką ir Eugenijų Bartkų. Valdybai pavesta parengti smulkesnę veikimo programą⁸⁰. Neužilgo įvyko LVS skyrių Detroite, Voterbaryje ir kitur susirinkimai aptarti įsiliėjimo į ALTS veiklą. Jau buvo numatyti reorganizaciniai susirinkimai Filadelfijoje, Vorčesteryje, Laurence, Amsterdame, Niu Braitone ir Klivlande⁸¹. Iki 1949 m. pabaigos įsteigta 14 ALTS skyrių su 800 narių, kurių skaičius augo ir vėliau, įsijungiant naujai atvykusiems iš Europos: Čikaga – birželio 4 d., pirmininkas P. Linkus;

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Dr. M. J. Colney. Atsisaukimas į LVS narius. *Dirva*, 1949, birželio 3, Nr. 22, p. 1.

⁷⁹ Įkurta Amerikos Lietuvių Tautinė Sąjunga. *Dirva*, 1949, gegužės 27, Nr. 21, p. 1.

⁸⁰ N. P. Įsikūrė ALTS skyrius Chicagoje. *Vienybė*, 1949, birželio 24, Nr. 25, p. 2.

⁸¹ Persiorganizuoja ir steigiasi ALT Sąjungos skyriai. *Dirva*, 1949, birželio 17, Nr. 24, p. 1.

Voterbaris – birželio 17 d., pirmininkė J. Stulginskaitė; Detroitas – liepos 23 d., pirmininkas J. Kripas; Bruklinas – liepos 29 d., pirmininkas P. Narvydas; Niuarikas – rugpjūčio 26 d., pirmininkas V. Dilis; Filadelfija – rugsėjo 10 d., pirmininkas Zigmantas Jankauskas; Vorčesteris – rugsėjo 10 d., pirmininkas V. Skrinska; Bostonas – spalio 1 d., pirmininkas J. Kasmauskas; Ričmond Hilas – spalio 2 d., pirmininkas V. Abraitis; Baltimorė – spalio 6 d., pirmininkas V. Velžis; Laurencas – spalio 9 d., pirmininkas A. F. Sweetra; Klivlandas – spalio 10 d., pirmininkas Steponas Nasvytis; Los Andželas – spalio 18 d., pirmininkas Petras Žilinskas ir kt.⁸² Skyrių skaičius augo ir vėliau, įsijungiant ir naujai atvykusiems iš Europos. Taip pat šie skyriai siuntė savo atstovus ir į vietos ALTS skyrius.

Kaip matome, į ALTS skyrius įsitraukė ir lietuviai-dipukai, atvykę iš Europos. Ir tai nieko nuostabaus, nes tautininkų politikoje, net tik rengiantis Seimui, bet ir ankstesnėje veikloje, buvo stengiamasi į savo veiklą įtraukti ir tuos lietuvius, kurie nebuvo „susirišę“ su JAV lietuvių politinėmis organizacijomis, bet kuriems rūpėjo lietuviybės stiprinimo klausimas. Tautininkų spaudoje apie tai ne kartą buvo kalbama. Pavyzdžiui, jau po Seimo ALTS sekretorius P. Linkus rašė, kad lietuvių „dauguma nori dirbti viešą, nepartinį⁸³ tautos darbą, ir Amerikos Lietuvių Tautinė Sąjunga sudaro jiems tas galimybes“, todėl

savo tikslams siekti Sąjunga pasirinko du būdus: politinį ir kultūrinį (...) Kultūros veikloje Sąjunga numato steigti ir remti muzikos, teatro, dailės, literatūros centrus, knygynus, tautinius namus ir pan.⁸⁴

Tuo klausimu plačiai kalbėjo buvęs LVS pirmininkas ir ALTS išdo globėjas dr. M. J. Colney (Aukštikalnis), pristatęs Seimui pranešimą *Tautinės Sąjungos veikimo gairės*. Pranešime pažymėjo, jog ALTS ruošiantis planingai kultūrinei veiklai tarp visų Amerikos lietuvių, „pirmas mūsų uždavinys – sutraukti kiek galima daugiau naujų ateivių, padėti jiems visokiais būdais įsijungti į mūsų organizaciją ir laipsniškai perleisti jiems vadovavimą ir iniciatyvas kultūrinėje veikloje“⁸⁵. Matome, kad JAV lietuviai tautininkai aukštai vertina dipukų lietuviškos kultūros lygį, pripažindami, jog lietuviybė tarp išeivijos silpsta. Tiesa, kaip pastebėjo D. Dapkutė, ALTS savo veiklos teritoriją apribojo tik Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, už JAV ribų esančius tautininkų vienetus bei skyrius vienijo dar 1946 m. Vokietijoje sukurtas Lietuvių tautinis sąjūdis. Nors jis ir palaikė ryšius su ALTS, persikėlęs į JAV taip ir neįsijungė į ALTS:

⁸² *Tautinės minties keliu. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*, p. 299.

⁸³ JAV lietuvių tautininkų spaudoje atsiranda net įvardijimas „Nepartinių partija“, kuri lyg ir apimtų ne tik JAV lietuvius, bet ir naujuosius imigrantus lietuvius iš Europos, kurie norėtų dalyvauti lietuviškame veikime be partinių nuostatų ir varžybų. Nors tai netiesiogiai nurodoma į ALTS, pažymima, kad ALTS „neieško sau „nepartinių partijos“ vardo“. *Dirva*, 1949, birželio 3, Nr. 22, p. 4.

⁸⁴ P. Ln. Ko siekia Amerikos lietuvių tautinė sąjunga. *Margutis*, 1949, liepa, p. 14–15.

⁸⁵ Dr. M. J. Colney. Tautinės Sąjungos veikimo gairės. *Dirva*, 1949, birželio 3, Nr. 22, p. 3.

JAV ir toliau veikė dvi tautininkų organizacijos, siekiančios tų pačių tikslų, dalis narių priklausė ir vienai, ir kitai organizacijai⁸⁶.

Įkurta ALTS ženklino naują JAV lietuvių tautininkų veiklos etapą, kovojant dėl Lietuvos nepriklausomybės, stiprinant lietuviybę tarp išeivijos ir toliau bandant telkti tautininkus.

Išvados

1946–1947 m. susilpnėjęs JAV lietuvių tautininkų judėjimas ir nuolatinis tarp išeivijos bei Europos lietuvių reiškiamas noras matyti JAV lietuvių politinės veiklos vienybę vertė tautininkus keisti savo pozicijas. 1947 m. prasidėjo JAV lietuvių tautininkų vadų deryboms su ALT vadovybe dėl tautininkų sugrįžimo į ALT, bet su sąlygomis: a) susijungti tautininkų organizacijoms ir b) atskirai nebevykdyti politinės veiklos.

Apsisprendimas tautininkams vienytis buvo priimtas 1948 m. gegužės 15–16 d. Tabor Farmoje (Sodus, Mich.), Juozo Bačiūno vasarvietėje, kur vyko LVS, ALM ir ALTC veikėjų pasitarimas. Kaip paaiškėjo, šis procesas buvo ilgas ir gana sudėtingas, trukęs metus, nes nebuvo aišku, kaip pavyks tai padaryti, suderinti visų interesus, koks bus esamų organizacijų likimas. Buvo ir įsijungimo į ALT priešininkų tautininkų vadovybėje (Pijus J. Žiūris ir kt.). Visiems interesams derinti, rengiant reikalingus vieningai organizacijai dokumentus, buvo įkurta Reorganizacijos komisija iš žymiausių tautininkų veikėjų. Lūžis įvyko spalio 17 d., kai komisija priėmė visų tautininkų organizacijų susivienijimo projektą, kuris turėtų būti apsvarstytas bendrame Seime ir nutarta įkurti Seimo šaukimo komisiją.

Tautininkams sunkiai sekėsi vienijimosi procesas ir tai turėjo įtakos bendrojo Seimo sušaukimo datos nustatymui, nes kelis kartus ją keitė. Atsisakius Lietuvos laisvinimo akcijos ALT naudai, tautininkai turėjo rasti savo naujos organizacijos veiklos nišą. Ryškėjo įsitikinimas, jog JAV lietuviai tautininkai privalo aktyviai dalyvauti išlaikant lietuviybę, stiprinant lietuvišką kultūrą tarp išeivijos. Naujos vieningos tautininkų organizacijos sudarymo proceso greitinimui įtaką darė gausus Europos lietuvių – dipukų atvykimas į JAV, kuriuos siekė įtraukti į tautininkų veiklą ir 1949 m. pabaigoje buvo planuojama sušaukti Amerikos lietuvių kongresą, kur tautininkai jau privalėjo dalyvauti kaip vieninga ir įtakinga organizacija.

1949 m. gegužės 21–22 d. Niujorke įvyko bendras visų tautininkų Seimas, kur ir buvo įkurta vieninga tautininkų organizacija – Amerikos lietuvių tautinė sąjunga. Visos tautininkų organizacijos su savo skyriais, turtu ir išdu išliejo į ją. Iš pagrindinių trijų JAV lietuvių tautininkų organizacijų buvo sudaryta viena, kuri buvo atvira ir naujai atvykusiems lietuviams. Priimtas ALTS Statutas aiškiai įvardijo tris pagrindinius

⁸⁶ DAPKUTĖ, Daiva. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 187.

naujos organizacijos tikslus: pilietinį – būti ištikimais JAV piliečiais, politinį – Lietuvos laisvinimas ALT rėmuose ir kultūrinį – lietuviybės tarp išėivijos stiprinimas ir jos propagavimas tarp užsieniečių (amerikiečių). Pirmuoju ALTS pirmininku išrinktas Antanas Oliš, kuris buvo ir ALT vicepirmininkas.

JAV lietuviai tautininkai, po daug metų tapę vieninga ideologine srove, pradėjo naują veiklos etapą ir kokybiškai sustiprėję grįžo į JAV lietuvių patriotinių jėgų bendrą politinę organizaciją ALT kolektyviai tęsti Lietuvos laisvinimo bylą.

Šaltiniai

1. *Amerikos lietuvių misija ir jos darbai*. Išleido Viktoras Petrikas Detroit, Mich., 1945.
2. Dr. M. J. Colney. Tautinės Sąjungos veikimo gairės. *Dirva*, 1949, birželio 3, Nr. 22, p. 3.
3. Geras Amerikos pilietis neišsižada savo kilmės ir nebijo kovoti už protėvių šalies laisvę. Antano A. Olio įžanginė kalba Amerikos lietuvių tautinės sąjungos seime, gegužės 21 d. *Margutis*, 1949, Nr. 6, p. 3–5.
4. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 656, ap. 4, b. 335.
5. *Lituanistikos tyrimų ir studijų centras / Pasaulio lietuvių archyvas Čikagoje*. ALT fondas, Geležinė dėžė (ALT suvažiavimai), b. 23 (1948 m. suvažiavimas).
6. *Lituanistikos tyrimų ir studijų centras / Pasaulio lietuvių archyvas Čikagoje*. A. Trečioko fondas, d. 3, b. ALT 1942–1948 m.
7. *Klaipėdos universiteto bibliotekos Retų spaudinių, kolekcijų ir rankraščių skyrius*, f. Dr. Kazio Pemkaus fondas, d. Pijus J. Žiūris.
8. ŠIMUTIS, Leonardas. *Amerikos lietuvių taryba. 30 metų Lietuvos laisvės kovoje 1940–1970*. Chicago: Draugo spaustuvė, 1971.
9. *Dirva* (JAV), 1948–1949.
10. *Keleivis* (JAV), 1948–1949.
11. *Margutis* (JAV), 1948–1949.
12. *Vienybė* (JAV), 1948–1949.

Literatūra

1. *Amerikos lietuvių istorija*. Red. dr. Antanas Kučas. So. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971.
2. Amerikos lietuvių misija. *Lietuvių enciklopedija*. Boston, Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953, t. 1, p. 14.
3. BANIONIS, Juozas. Antano Smetonos veikla JAV: Amerikos lietuvių misija ir siekiai atkurti Lietuvos valstybę. *Genocidas ir rezistencija*, 2020, Nr. 1 (47), p. 7–35.

4. DAPKUTĖ, Daiva. Galima būti ir geru Amerikos piliečiu, ir geru lietuviu. Antano Olio kalbos. *Istorija*, 2019, t. 113, Nr. 1, p. 90–102.
5. DAPKUTĖ, Daiva. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014.
6. SKIRIUS, Juozas. Amerikos lietuvių misijos genėzė 1944 m. pab. – 1945 m. pr. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2021, Nr. 2(32), p. 31–46.
7. SKIRIUS, Juozas. JAV lietuvių ideologinių srovių suartėjimas 1940.06.15–10.15: Lietuvai gelbėti tarybos įkūrimas. *Istorija*, 2012, t. 87, Nr. 3, p. 25–38.
8. SKIRIUS, Juozas. JAV lietuvių patriotinių grupių vieningos politinės veiklos pradžia 1947 metais. *Istorija*, 2023, t. 129, Nr. 1, p. 115–133.
9. SKIRIUS, Juozas. JAV lietuvių srovių telkimosi sunkumai ir prieštaravimai 1940.10.15–1941.05.15: nuo Lietuvai gelbėti tarybos iki Amerikos lietuvių tarybos. *Istorija*, 2013, t. 91, Nr. 3, p. 52–67.
10. SKIRIUS, Juozas. JAV lietuvių tautininkų Lietuvai vaduoti sąjungos įkūrimas 1941 m. *Lietuvos istorijos metraštis. 2021/2*, 2021, p. 137–155.
11. SKIRIUS, Juozas. Prezidento Antano Smetonos atvykimas į JAV 1941 metais ir išėivijos pozicija. *Lietuvos istorijos metraštis, 2010/2*, 2011, p. 77–91.
12. *Tautinės minties keliu. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*. Red. Jonas Puzinas ir Jonas P. Palukaitis. Chicago: Amerikos lietuvių tautinės sąjungos leidinys, 1979.

Establishment of the American Lithuanian National Union in 1949: Unification of Lithuanian Nationalist Organizations in the USA

Dr. Juozas Skirius

Vytautas Magnus University Lithuanian Emigration Institute, S. Daukanto st. 25, LT-44249 Kaunas, Lithuania
E-mail: juozas.skirius@vdu.lt

Summary

In 1946–1947, the weakened movement of Lithuanian nationalists in the USA and the constant desire for unity in political activities among the Lithuanian diaspora in the USA and Europe compelled the nationalists to change their positions. In 1947, negotiations began between the leaders of the Lithuanian nationalists in the USA (Antanas Olis, Pijus J. Žiūris, Kazys Karpus, Albinas S. Trečiokas, and others) and the ALT leadership (Leonardas Šimutis,

Pijus Grigaitis, and Mykas Vaidyla) regarding the nationalists' return to ALC, with conditions: a) the merging of nationalist organizations and b) the cessation of separate political activities. The decision for the nationalists to unite was made on May 15–16, 1948, at Tabor Farm (Sodus, Michigan) at Juozas Bačiūnas' summer residence, where a meeting of the Union for the Liberation of Lithuania, the American Lithuanian Mission, and the American Lithuanian Nationalist Center took place. This process proved to be long and quite complex, spanning a year, as it was unclear how it would be accomplished, how to reconcile all interests, and what the fate of the existing organizations would be. There were also opponents to joining ALC (P. J. Žiūris and others). To reconcile all interests and prepare the necessary documents for the unified organization, a Reorganization Commission was established from the most prominent nationalist leaders (chaired by A. Olis). A crucial step occurred on October 17, when the Commission approved the project for the unification of all nationalist organizations, which was to be discussed at a joint Congress, and it was decided to establish a Congress convening committee.

The nationalists struggled with the unification process, which affected the determination of the date for the general Congress, necessitating several changes. By abandoning the Lithuanian liberation action in favor of ALC, the nationalists had to find a niche for the activities of their new organization. There was a growing belief that Lithuanian nationalists in the USA must actively participate in preserving Lithuanian identity and strengthening Lithuanian culture among the diaspora. The influx of a large number of European Lithuanians – Displaced Persons (DPs) – to the USA, whom the nationalists aimed to involve in their activities, accelerated the process of creating a new unified nationalist organization (V. Rastenis and B. Dirmeikis, who had already joined the nationalists' activities, were among the new arrivals). Additionally, a Congress of Lithuanian Americans was planned for the end of 1949, where the nationalists needed to participate as a unified and influential organization.

On May 21–22, 1949, a joint Congress of all nationalists was held in New York, where a unified nationalist organization – the American Lithuanian National Union (ALNU) – was established. All nationalist organizations, along with their chapters, assets, and treasury, were incorporated into it. From the main three Lithuanian nationalist organizations in the USA, one organization was formed, which was open to newly arrived Lithuanians. The ALNU Statute clearly defined three main goals of the new organization: civic – to be loyal US citizens, political – the liberation of Lithuania within the framework of ALC, and cultural – strengthening Lithuanian identity among the diaspora and promoting it among foreigners (Americans). A. Olis, who was already the vice-chairman of ALC, was elected the first chairman of ALNU. After many years, the Lithuanian nationalists in the USA, having become a unified ideological stream, began a new stage of activity, and, having qualitatively strengthened, returned to the general political organization of Lithuanian patriotic forces in the USA – ALC – to collectively continue the cause of Lithuania's liberation.

Gauta / Received 2023 02 03
Priimta / Accepted 2024 06 04